

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.044
у Національній академії внутрішніх справ,
03035, м. Київ, Солом'янська пл., 1

ВІДГУК

опонента

**доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України
Топчія Василя Васильовича на дисертаційне дослідження
Ламбуцької Тетяни Олександрівни «Процесуальний статус головуючого в
судовому засіданні в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора
філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що чинна редакція Кримінального процесуального кодексу України хоча й містить окрему статтю, присвячену процесуальному статусу головуючого в судовому засіданні, з відповідною назвою «Головуючий у судовому засіданні» (ст. 321), проте дефініції в ній немає. Процесуальні норми, що забезпечують правове регулювання процесуального статусу головуючого в судовому засіданні, є переважно застарілими й хаотичними, містять численні колізії та прогалини, не цілком відповідають європейським і міжнародним стандартам та реаліям сьогодення. Зазначене зумовлює необхідність перегляду й удосконалення низки кримінальних процесуальних положень у частині регулювання процесуального статусу головуючого в судовому провадженні, що видається неможливим без напрацювання належного наукового підґрунтя. Тож неабиякої актуальності набуває вивчення процесуального статусу головуючого в судовому засіданні.

Питання, що стосувалися розумності строків, розглядали у своїх роботах такі вчені як: І. Й. Бойко, В. Т. Маляренко, Р. С. Римарчук, С. О. Сорока, В. М. Тертишник, Ю. М. Харковець, Л. П. Барташук, В. В. Вапнярук, В. Ю. Захарченко, С. В. Ківалов, Л. М. Лобойко, С. М. Міщенко, О. Г. Яновська, О. В. Яценко, А. Б. Войнарович, В. В. Луцик, І. В. Назаров, В. А. Савченко, Д. В. Шандров, В. Ф. Гасвий, Н. С. Кисляк, І. І. Артеменко, Ю. Г. Севрук, А. В. Столітній та ін.

Безумовно, праці цих учених становлять суттєву наукову і практичну цінність, однак чимало питань, пов'язаних із нормативно-правовою регламентацією процесуального статусу головуючого в судовому засіданні, залишилися дискусійними, а деякі з них – недостатньо чи взагалі не дослідженими, висвітлені лише в коментарях до чинного КПК України, підручниках із кримінального процесу, статтях у періодичних виданнях тощо.

Загалом доробок українських учених з проблеми дослідження процесуального статусу головуючого судді в кримінальному процесі України незначний. Аналіз монографічних і дисертаційних робіт, а також підручників та наукових статей останніх років засвідчив недостатню розробленість питань процесуального статусу головуючого в кримінальному процесі України. Комплексних досліджень за цією темою досі не здійснено. Зокрема, немає жодного дисертаційного чи монографічного дослідження, що містило б комплексний аналіз процесуального статусу чи загалом повноважень головуючого в судовому засіданні першої інстанції.

Отже, обґрунтованою є необхідність у науковому забезпеченні нормативно-правового регулювання та практики реалізації повноважень головуючого в кримінальному провадженні з огляду на положення сучасного кримінального процесуального законодавства. Нині нагальною є потреба саме комплексного висвітлення цієї тематики в контексті сучасних правових реалій.

На підставі аналізу тексту дисертації Т. О. Ламбуцької можна стверджувати, що ця робота є новим комплексним дослідженням, у якому авторка виконала всі поставлені завдання та досягнула мети дослідження. На підставі здійсненого дослідження було сформульовано ґрунтовні висновки та практично значущі пропозиції, які стосуються розглядуваного питання.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, авторка уміло застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувала законодавчі акти, судову й іншу практику, коректно полемізувала з іншими дослідниками, аргументовано обстоювала власну позицію, на підставі чого сформулювала теоретичні висновки та практичні рекомендації, що є вагомим

внеском у науку кримінального процесуального права і мають достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків та пропозицій дисертантки заслуговують на схвалення та підтримку.

Дисертаційне дослідження Т. О. Ламбуцької виконано відповідно до положень Конституції України, КПК України, Кодексу про адміністративні правопорушення, законів України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI; Положення про автоматизовану систему документообігу суду затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30; наказу Державної судової адміністрації України «Про затвердження Інструкції про порядок забезпечення старшими судовими розпорядниками та судовими розпорядниками проведення судового засідання, їх взаємодії з правоохоронними органами» від 18 жовтня 2004 року № 182/04; наказу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні» від 25 жовтня 2015 року; листів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 3 жовтня 2012 року № 223-1430/0/4-12; «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 18 липня 2013 року № 223-1134/0/4-13, «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 05 жовтня 2012 року № 223-1446/0/4-12; Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950), ратифікованої Верховною Радою України 17 липня 1997 року; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV; Концепції реформування кримінальної юстиції України (Указ Президента України від 08

квітня 2008 року № 311/2008); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 26 грудня 2017 року № 28/1), іноземного законодавства, наукових джерел, узагальнення судової практики українських та іноземних судів і Європейського суду з прав людини, а також даних проведеного опитування здійснено комплексне дослідження процесуального статусу головуючого в судовому засіданні суду першої інстанції.

Ураховуючи викладене та необхідність реформування чинного кримінального процесуального законодавства в цій сфері, а також зважаючи на брак комплексних монографічних праць із досліджуваної проблематики в науці кримінального процесуального права можна стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Т. О. Ламбуцької, безумовно, є **актуальною**, а виконане дослідження – оригінальним.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достатньо обґрунтованою та логічною є структура дисертації. Загалом вона є послідовною, раціональною, зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних (228 найменувань на 24 сторінках) і одинадцяти додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 262 сторінки, із них обсяг основного тексту – 195 сторінок.

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-методологічним засадам дослідження процесуального статусу в судовому засіданні, у межах якого виділено етапи у розвитку і становлення процесуального статусу головуючого у кримінальному провадженні: становлення і розвиток

кримінального судочинства у перші століття української державності за часів Київської Русі і в період феодальної роздробленості XII – середина XIV ст.; порядок судового розгляду і вирішення кримінальної справи, що діяв в українських землях за часів їх перебування у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої (XIV- середина XVII ст.); кримінальне судочинство в Україні в період визвольної війни 1648-1654 рр. та за часів автономії України у складі Росії (друга половина XVII-XVIII ст.); кримінальне судочинство в Україні під час перебування у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій; кримінальне судочинство в період відродження і розбудови української державності (1917-1920 рр.); кримінальне судочинство в УСРР (УРСР) у радянський період; кримінальне судочинство України в сучасних умовах побудови правової держави, в період відновленої незалежності. Здійснене дослідження дало змогу визначити особливості регламентації процесуального статусу головуючого у кримінальному провадженні на кожному із вищезазначених етапів. Визначено поняття та юридичну природу процесуального статусу головуючого у судовому засіданні. Встановлено, що нині чинна редакція КПК України містить окрему статтю, присвячену процесуальному статусу головуючого у судовому засіданні, статтю 321 з відповідною назвою «Головуючий у судовому засіданні». Втім визначення дефініції «процесуальний статус головуючого у судовому засіданні» нині чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить. З огляду на це, було розроблено авторське визначення досліджуваної дефініції. Зокрема, запропоновано під процесуальним статусом головуючого у судовому провадженні розуміти сукупність спеціальних прав, обов'язків, інтересів, заборон, обмежень, гарантій, повноважень судді, який розглядає справу одноособово, а при колегіальному розгляді справи - судді-доповідача, визначеного Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час розподілу справи у межах законодавчо визначеної компетенції, що в тому числі, безпосередньо пов'язані із виконанням ним функції головуючого у судовому засіданні. Акцентовано увагу на тому, що за своєю юридичною

природою процесуальний статус головуючого у судовому провадженні є різновидом правового статусу особи. Проаналізовано міжнародний досвід процесуального статусу головуючого у судовому засіданні. Встановлено, що кримінальні процесуальні кодекси країн Центральної, Західної, Східної та Північної Європи передбачають посаду головуючого у судовому засіданні та наділяють його певними повноваженнями. Втім, далеко не усі законодавці присвятили йому окрему статтю. Більше того, окремі повноваження головуючого у судовому засіданні з розгляду кримінальних справ розпорошені по тексту кодифікованих актів кримінального процесуального законодавства. Виокремлено як більш прогресивні, так і менш досконалі підходи у даній сфері. На підставі даних, отриманих у результаті системного аналізу законодавства зарубіжних країн, розроблено низку рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення вітчизняного кримінального процесуального законодавства у частині правового регулювання процесуального статусу головуючого у судовому засіданні.

У другому розділі дисертації «Статус та особливості повноважень головуючого в провадженні суду першої інстанції» розглянуто повноваження головуючого у підготовчому судовому провадженні. Дисертантка акцентує увагу на тому, що нині чинна редакція КПК України не містить окремої статті, присвяченої повноваженням головуючого у підготовчому судовому провадженні, відсутнє у нормах кримінального процесуального законодавства й визначення дефініції «повноваження головуючого у підготовчому судовому провадженні». Авторка пропонує повноваження головуючого у суді присяжних визначати, як закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві правомочності головуючого, що забезпечують реалізацію визначеного предметом відання головуючого обсягу його функцій, цілей та завдань на початковій стадії судового провадження з розгляду кримінальних справ, тобто правомочності, що забезпечують можливість здійснення головуючим усіх необхідних дій із підготовки кримінальної справи до її розгляду в порядку кримінального судочинства. Крім того, обґрунтовано доцільність чітко

визначити повноваження головуючого у підготовчому судовому провадженні та закріпити їх законодавчо. Визначено перелік повноважень головуючого у судовому провадженні першої інстанції. Розроблено низку пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання процесуального статусу головуючого судового засідання у суді першої інстанції на основі даних, отриманих у результаті системного аналізу кримінальних процесуальних положень, стосовно процесуального статусу головуючого у судовому засіданні суду першої інстанції, а також узагальнення результатів особисто проведено опитування та аналізу судової практики. Обґрунтовано необхідність удосконалення КПК України. Запропоновано повноваження головуючого при розгляді кримінального провадження щодо неповнолітніх розуміти як закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві правомочності головуючого, що забезпечують реалізацію визначеного предметом відання головуючого обсягу його функцій, цілей та завдань у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів як суб'єкта, уповноваженого на здійснення процесуальної діяльності, у зв'язку із вчиненням особою, що не досягла 18-ти років діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а повноваження головуючого при розгляді кримінального провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру як закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві правомочності головуючого, що забезпечують реалізацію визначеного предметом відання головуючого обсягу його функцій, цілей та завдань у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, як суб'єкта уповноваженого на здійснення процесуальної діяльності, здійснюваної у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, метою якої є вирішення питання щодо застосування до неповнолітнього, який вчинив злочин, у випадку його звільнення від кримінальної відповідальності та покарання в порядку, передбаченому статтями Кримінального кодексу України, в примусовому порядку обмежувальних заходів державного примусу, що

застосовуються з метою його виправлення без застосування покарання, а також попередження вчинення ним нових суспільно небезпечних діянь.

У третьому розділі дисертаційного дослідження проаналізовано функції головуючого в забезпеченні в судовому засіданні належного порядку. Встановлено, що функції головуючого при розгляді кримінального провадження колегіально, а також судом присяжних у кримінальному процесуальному законодавстві України на даний момент належним чином не врегульовані. Вітчизняне законодавство у цій сфері містить значну кількість колізій та прогалин, подекуди не відповідає потребам сучасного українського суспільства та не узгоджується з базовими європейськими стандартами. Обгрунтовано, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються головуючим з метою припинення правопорушення, а також для стимулювання учасників процесу щодо виконання ними своїх процесуальних обов'язків. Запропоновано доповнити ст.321 КПК України окремою частиною щодо забезпечувальних повноважень головуючого у кримінальному провадженні. Авторка доводить, що безперешкодне виконання головуючим своїх функцій у судовому провадженні буде неможливим без певного комплексу закріплених на законодавчому рівні гарантій. Тому, гарантії як інструмент забезпечення безперешкодного виконання головуючим своїх функцій у судовому провадженні доцільно було б закріпити окремою статтею доповнивши КПК України ст. 321-1 відповідного змісту.

Структура дисертації надала можливість послідовно й системно проаналізувати особливості процесуального статусу головуючого в судовому засіданні. Матеріал дисертації викладено логічно, оптимально співвіднесено загальні та конкретні питання, сформульовано необхідні наукові дефініції відповідно до обраної тематики.

Достовірність наукових положень забезпечено: широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази; вдалим використанням результатів оригінального соціологічного дослідження, проведеного у виді анкетування 200 респондентів з-поміж суддів, слідчих суддів, прокурорів,

секретарів судового засідання, адвокатів, перекладачів, експертів; узагальненими результатами вивчення 114 рішень ЄСПЛ у справах проти України; логічним викладенням матеріалу.

У контексті зазначеного вище не зайвим буде зауважити й про те, що автор змістовно окреслив *мету дисертаційного дослідження*, яка полягає в комплексному та системному розробленні обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного КПК України в частині регулювання процесуального статусу головуючого в судовому засіданні.

Отже, вибір дисертанткою теми дослідження зумовлений насамперед її актуальністю та вагомим практичним значенням, а також необхідністю опанування проблем, що пов'язані з нормативно-правовою регламентацією процесуального статусу головуючого в судовому засіданні у кримінальному судочинстві України.

Характеристика змісту роботи. Зміст дисертаційного дослідження вирізняються високим теоретичним і науково-методологічним рівнем виконання поставлених завдань. Чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції та класифікації, надали можливість автору аргументовано визначити власну позицію щодо різних питань предмета дослідження.

Спочатку автор досліджує етапи у розвитку і становленні процесуального статусу головуючого у кримінальному провадженні, далі переходить до вивчення поняття та юридичного змісту процесуального статусу головуючого в судовому засіданні, досліджує міжнародний досвід щодо процесуального статусу головуючого в судовому засіданні; повноваження головуючого в підготовчому судовому провадженні; повноваження головуючого в судовому провадженні першої інстанції під час застосування заходів забезпечення до учасників судового розгляду; повноваження та роль головуючого під час розгляду кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; роль головуючого під час розгляду кримінального провадження колегіально, а також судом

присяжних; розмежування гарантій та відповідальності як інструментів забезпечення законності безперешкодного виконання головуючим своїх функцій у судовому провадженні.

Зазначене надало можливість Т. О. Ламбуцькій сформулювати обґрунтовані висновки та пропозиції з удосконалення змісту п. 2, п. 27 ч. 1 ст. 3; ч. 2 ст. 131; ст. 226; ч. 3–8 ст. 321 КПК України.

Дисертаційна робота справляє позитивне враження, оскільки Т.О. Ламбуцька, продемонструвавши такі риси вченого, як працездатність, наполегливість і сформувала цілісне й обґрунтоване уявлення про сучасний стан і перспективи розвитку кримінальних процесуальних норм, які регламентують процесуальний статус головуючого в судовому засіданні в кримінальному судочинстві України.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що Т. О. Ламбуцька опрацювала значний масив літератури не лише з кримінального процесуального права, а й з теорії права, адміністративного права, цивільного процесу, завдяки чому основні положення та висновки, які виносить автор на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни.

Авторка засвідчила високий рівень володіння науковою методологією та методикою, уміння аргументовано викладати власні наукові погляди. У роботі використано комплекс наукових методів: історико-правовий, компаративістський (порівняльно-правовий), догматичний (логіко-юридичний), соціологічний, системний, метод аналізу словникових визначень, статистичний, індукції, дедукції тощо.

Наукова новизна дисертації Т. О. Ламбуцької визначається тим, що за характером і змістом розглянутих питань ця дисертація є першою в Україні монографічною науковою працею, у якій здійснено комплексне та системне дослідження практичних проблем регламентації процесуального статусу головуючого в судовому засіданні у кримінальному судочинстві України.

Заслугує на підтримку обґрунтована авторкою позиція, що чинний КПК України потребує перегляду в частині правового регулювання процесуального статусу головуючого в судовому провадженні, хоча він має низку переваг, порівняно з КПК 1960 року.

Схвалюємо пропозицію авторки визначити, згідно з яким процесуальним статусом слід вважати сукупність спеціальних прав, обов'язків, інтересів, заборон, обмежень, гарантій, повноважень судді, який розглядає справу одноособово, а під час колегіального розгляду справи – судді-доповідача, визначеного Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час розподілу справи в межах законодавчо визначеної компетенції, що безпосередньо пов'язані з виконанням ним функції головуючого в судовому засіданні.

Важливе значення має також пропозиція щодо запозичення положень КПК ФРН щодо особливостей допиту малолітніх і неповнолітніх осіб, відповідно до яких допит свідків, які не досягли віку 18-ти років, здійснює тільки головуючий. У зв'язку з цим, запропоновано внести доповнення до ст. 226 КПК України, що сприятиме об'єктивному розгляду справи, мінімізації впливу на малолітніх і неповнолітніх свідків, які у зв'язку з віковими особливостями є психологічно вразливішими, порівняно з іншими учасниками процесу.

Дисертантка пропонує повноваження головуючого в підготовчому провадженні розуміти як закріплені в кримінальному процесуальному законодавстві правомочності головуючого, що забезпечують реалізацію визначеного предметом відання головуючого обсягу його функцій та завдань на початковій стадії судового провадження з розгляду кримінальних проваджень, тобто правомочності, що забезпечують можливість здійснення головуючим усіх необхідних дій з підготовки кримінального провадження до його розгляду в порядку кримінального судочинства.

Доцільною є позиція дисертантки, відповідно до якої питання неналежного виконання головуючим своїх процесуальних повноважень у судовому провадженні першої інстанції потребує вирішення на законодавчому

рівні шляхом подальшого вдосконалення кримінальних процесуальних норм у частині правового регулювання повноважень головуючого в судовому провадженні першої інстанції.

Цікавим аспектом є аргументована автором необхідність щодо законодавчого встановлення обов'язку головуючого стосовно контролю за обов'язковою участю прокурора, обов'язковою участю фізичної особи, стосовно якої вирішують питання про застосування примусових заходів медичного характеру, її законного представника та захисника з умовою попереднього огляду фізичної особи, стосовно якої вирішують питання про застосування примусових заходів медичного характеру лікарями-психіатрами для з'ясування можливості її участі в судовому розгляді. У зв'язку із цим дисертантка запропонувала внести відповідні зміни до КПК України.

Доцільною видається позиція авторки щодо пропозиції визначати повноваження головуючого у суді присяжних, як закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві правомочності головуючого, що забезпечують реалізацію визначеного предметом відання головуючого обсягу його функцій, цілей та завдань на початковій стадії судового провадження з розгляду кримінальних справ, тобто правомочності, що забезпечують можливість здійснення головуючим усіх необхідних дій із підготовки кримінальної справи до її розгляду в порядку кримінального судочинства.

Схвально оцінюємо положення щодо необхідності доповнення ч. 2 ст. 131 КПК України такими заходами забезпечення кримінального провадження, як попередження та видалення із залу судового засідання виклавши її положення у такій редакції:

«Заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 4⁻¹) тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;

- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи;
- 10) попередження;
- 11) видалення із залу судового засідання».

Позитивне враження справляє положення, згідно з яким гарантії як інструмент забезпечення безперешкодного виконання головуючим своїх функцій у судовому провадженні доцільно було б закріпити законодавчо, доповнивши ст. 321 КПК України частиною відповідного змісту.

Усі наукові положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і, без сумніву, є внеском у кримінально-правову доктрину.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення, сформульовані висновки та пропозиції дослідження відображено на міжнародних науково-практичних конференціях «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (Львів, 15–16 листопада 2019 року); «Актуальні питання юридичної теорії та практики: наукові дискусії» (Харків, 6–7 грудня 2019 року); «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Харків, 15–16 листопада 2019 року); «Сучасне правотворення: питання теорії та практики» (Дніпро, 5–6 червня 2020 року); «Особливості розвитку законодавства України у контексті євроінтеграційних процесів» (Харків, 5–6 червня 2020 року), а також Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції» (Одеса, 12–13 червня 2020 року).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження мають не лише наукове, а й практичне значення. Одержані автором висновки можуть бути використані для подальшого вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, а також у правозастосуванні. Окремі

положення дисертації стануть у нагоді під час написання відповідних розділів підручників і навчальних посібників з конституційного права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності; під час викладання дисциплін кримінального процесуального спрямування; у науково-дослідній діяльності, зокрема у: *законотворчій сфері* – під час внесення пропозицій щодо змін і доповнень до КПК України з метою вдосконалення регламентації процесуального статусу головуючого в судовому засіданні суду першої інстанції (лист Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 26 листопада 2020 року № 04-27/12-2020/222106); *практичній діяльності* – у процесі розгляду кримінальних проваджень у місцевих загальних судах, а також під час підготовки й участі судді як головуючого в судових засіданнях судів першої інстанції; *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних і науково-методичних програм, написання окремих розділів (глав) підручників, навчальних посібників, лекцій, тематичних планів, тестових завдань з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального процесу», «Сучасні аспекти кримінального права та процесу», «Теорія судових доказів», «Судові та правоохоронні органи», а також для підготовки лекцій, проведення занять за відповідними темами (акти впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 23 вересня 2020 року, Національної академії внутрішніх справ від 20 жовтня 2020 року); *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних положень стосовно процесуального статусу головуючого у судовому засіданні в Україні, а також у процесі підготовки монографій та статей з кримінальних процесуальних дисциплін.

Оцінювання оформлення дисертації. Дисертацію оформлено згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Не деталізуючи численні здобутки та позитивні аспекти виконаної дисертаційної роботи, загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю, зосередимо увагу на *окремих суперечностях, дискусійних положеннях*, які, на наш погляд, потребують або

додаткової аргументації, або спеціальних роз'яснень під час захисту дисертації, зокрема:

1) У першому розділі (підрозділ 1.3.) наголошується, що з-поміж розглянутих положень КПК Литовської Республіки, для України має цінність уточнювальна норма щодо форми питань, що ставить головуєчий у судовому засіданні: «Кожне питання в судовому засіданні головуєчий ставить у такій формі, щоб на нього можна було дати тільки позитивну або негативну відповідь». З огляду на зазначене, пропонується доповнити такою нормою КПК України. Проте доцільно було б пропозицію доповнити проектом таких змін з чіткою вказівкою їх суті та статті до якої пропонується внести.

2) У другому розділі (підрозділ 2.2) авторкою виокремлено такі повноваження головуєчого в судовому провадженні першої інстанції: керує перебігом судового засідання, забезпечує дотримання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи із судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження; уживає необхідних заходів для забезпечення в судовому засіданні належного порядку (ст. 321); у призначений для судового розгляду час відкриває судове засідання й оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження (ч. 1 ст. 342); перевіряє явку учасників судового провадження (ч. 2 ст. 342). Така перевірка передбачає послідовність процесуальних дій: перевірка явки осіб, які представляють сторони кримінального провадження (прокурора, обвинуваченого та його захисника); перевірка явки потерпілого та цивільного позивача; перевірка явки інших учасників судового розгляду (перекладачів, спеціалістів, експертів, свідків та ін.); встановлення особи учасників, які прибули в судове засідання, перевірка їхніх повноважень і компетентності; перевірка факту повідомлення осіб, які не з'явилися в судове засідання, про необхідність явки до суду та з'ясування причин їх неприбуття; з'ясування питання про прибуття в судове засідання

осіб, яких не викликали, хоча вони підлягали виклику; оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників і законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу та з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід (ч. 1 ст. 344); після оголошення обвинувачення встановлює особу обвинуваченого, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце й дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан, роз'яснює йому суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання. Якщо обвинувачених декілька, головуючий здійснює зазначені дії щодо кожного з них (ч. 1 ст. 348); якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов – запитує обвинуваченого, цивільного відповідача, чи визнають вони позов (ч. 2 ст. 348); з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, і про порядок їх дослідження (ч. 1 ст. 349); перед допитом свідка встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим; з'ясовує, чи отримав свідок пам'ятку про права й обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також з'ясовує, чи не відмовляється він із підстав, встановлених Кодексом, від давання показань, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання (ч. 1 ст. 352); приводить свідка до присяги (ч. 2 ст. 352); перед допитом потерпілого встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки потерпілого з обвинуваченим; з'ясовує, чи отримав потерпілий пам'ятку про права й обов'язки потерпілого, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності роз'яснює їх, а також попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання (ч. 1 ст. 353). Проте наведений перелік не є повним. Поза увагою авторки залишилися окремі процесуальні повноваження головуючого, що є важливою складовою його процесуального статусу.

3) У другому розділі (підрозділ 2.2.) встановлено, що стосовно механізму забезпечення виконання суддею обов'язку щодо всебічності розгляду справи постають деякі проблеми. Зокрема, якщо суддя пропустив розгляд якихось обставин справи або приділив цьому недостатню увагу, винесене рішення завжди може бути оскаржено до суду вищої інстанції, серед яких і ЄСПЛ. Однак суддя, який припустився такої помилки, не відповідає за неї, принаймні вона не значиться серед підстав притягнення судді до дисциплінарної або іншої юридичної відповідальності, а також серед підстав звільнення. Тому всебічний розгляд справи – це обов'язок, виконання якого цілком залежить від сумління судді. З огляду на зазначене, запропоноване доповнення КПК України визначенням поняття суддівського розсуду сприятиме запобіганню плутанини під час розмежування суддівського розсуду та зловживання суддею своїми повноваженнями або ж неналежного їх виконання, що своєю чергою сприятиме зниженню статистичних показників з оскарження судових рішень без реальних на те підстав. Проте проєкт таких змін у підрозділі відсутній. Доцільно було б його розробити.

4) У третьому розділі (підрозділ 3.1) не у повній мірі розкрито питання повноважень головуючого при колегіальному розгляді справи. Зокрема, доцільно було б більш повно розглянути повноваження головуючого не лише у нарадчій кімнаті, але й у судовому залі.

5) У третьому розділі (підрозділ 3.3) на підставі аналізу судової практики українських судів визначено найпоширеніші випадки притягнення особи до відповідальності за вчинення неповаги до суду. Проте авторкою використано не достатню кількість судових рішень для аналізу.

Перелічені вище зауваження стосуються дискусійних аспектів роботи або певних не цілком чітких формулювань та інших положень, що не належать до основних, концептуальних положень дисертації і не можуть вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації. Ці зауваження Т. О. Ламбуцька, сподіваємося, врахує в подальшій науковій та педагогічній діяльності.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації надзвичайно актуальна, сформульовані авторкою висновки й рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати здійснених автором досліджень. Отримані Т.О. Ламбуцькою нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесуального права.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка – Ламбуцька Тетяна Олександрівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент:
директор Навчально-наукового
інституту права Університету
державної фіскальної служби,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Василь ТОПЧІЙ

